

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۰۳

طراحی و اعتبارسنجی برنامه آموزش خلاقیت برای کودکان پیش دبستانی

مرجان السادات قاضی زاده فرد^۱، خدیجه ابوالمعالی الحسینی^۲، هایده صابری^۳، حسین ابراهیمی مقدم^۴

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف طراحی و اعتبارسنجی برنامه آموزش خلاقیت برای کودکان پیش دبستانی انجام شد.

روش: روش پژوهش، کیفی با رویکرد تحلیل محتوا بود. جامعه شامل متون تخصصی در حوزه آموزش خلاقیت به زبان فارسی و انگلیسی در بازه زمانی ۱۰ سال اخیر (۱۳۹۰-۱۴۰۰ و ۲۰۱۱-۲۰۲۱) بررسی شد و همچنین متخصصان در حوزه خلاقیت بود. از ۱۰۰ مقاله استخراج شده، ۵۰ مقاله که ملاک‌های ورود را داشتند بررسی شدند. ۷ متخصص (تا رسیدن به اشباع) به روش هدفمند انتخاب و مورد مصاحبه قرار گرفتند. برای تحلیل داده‌ها از کدگذاری باز و محوری استفاده شد. برای اعتبارسنجی برنامه آموزشی پیشنهادی از نظر متخصصان استفاده شد.

یافته‌ها: در مجموع ۵۲۰ کد اساسی از مقالات و مصاحبه‌ها استخراج شد. سپس این کدها در کدهای سطح بالاتر از جمله: مشارکت کودکان در طراحی و تغییر در فضا و چیدمان کلاس، تعامل با دیگر کودکان، ارائه مهارت‌های کودک با کمک فن بیان، هنر نمایشی، مهارت‌آموزی بر پایه موسیقی، نمایش خلاق، عکاسی، شعرخوانی، مهارت‌های جسمانی-حرکتی، نقش همسالان در تبادل اطلاعات در جهت حل مسئله و موارد دیگر طبقه‌بندی شدند. براساس کدهای شناسایی شده، برنامه آموزشی خلاقیت برای کودکان پیش دبستانی تدوین شد.

نتیجه‌گیری: برنامه آموزش خلاقیت می‌تواند کودکان پیش دبستانی را تشویق کند تا جهان و ارتباط متقابل عناصر تشکیل دهنده آن را با انعطاف پذیری، تخیل و مهارت‌های حل مسئله تحریک کنند.

کلید واژه‌ها: برنامه آموزش خلاقیت، کودکان پیش دبستانی، تحلیل محتوا.

۱. دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران marjan.ghazizadeh@gmail.com

۲. دانشیار گروه روانشناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسؤل) kh.abolmaali@iau-tnb.ac.ir

۳. استادیار گروه روانشناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران hayedesaberi@gmail.com

۴. دانشیار گروه روانشناسی بالینی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران H.ebrahimi@riau.ac.ir

پیشگفتار

در شکل‌گیری دنیایی مدرن و رو به پیشرفت، خلاقیت از اجزا مهم زندگی اجتماعی محسوب می‌شود. تحقیقات روان‌شناختی، فلسفی و سیاسی از این مفهوم حمایت می‌کنند که خلاقیت یک نمونه از تغییر روش برای درک بهتر پدیده‌ها است. علاوه بر این خلاقیت یکی از مهم‌ترین زمینه‌های روانشناسی علوم آموزشی است (فداتو و لیتون، ۲۰۱۵). خلاقیت موضوعی بسیار گسترده است و تلاش برای به دست آوردن نظریه‌های کلاسیک، معاصر و پیشرفته در چند پاراگراف، نمی‌گنجد.

پدیده‌های مرتبط با آنچه امروزه خلاقیت می‌نامیم از زمان باستان مورد بحث قرار گرفته‌اند. با این حال، اخیراً به طور مقایسه‌ای، تحقیقات خلاقیت به صورت حوزه مطالعاتی مجزا در روانشناسی تبدیل شده است (گلاونو^۱ و کافمن، ۲۰۱۹). خلاقیت به عنوان بالاترین بیان ایده‌های جدید، انعطاف‌پذیری در دیدگاه‌ها و توانایی ترکیب مفاهیم غیرمرتبط به روش‌های مختلف و جلوگیری از مسیرهای مشترک تعریف شده است (بندیک^۲ و همکاران، ۲۰۱۴؛ بندیک، کائن^۳ و دیگران، ۲۰۱۲). گیلفورد^۴ (۱۹۶۷) خلاقیت را مجموعه ویژگی‌ها و توانایی‌های فردی می‌داند. در واقع، خلاقیت از دیدگاه گیلفورد عبارت است از تفکر واگرا، یعنی تفکر از جهات مختلف و ابعاد گوناگون. درحالی که محققانی دیگر از جمله آمابیل^۵ (۲۰۱۸) خلاقیت را موضوعی کاملاً اجتماعی می‌دانند. آمابیل (۲۰۱۸) معتقد است که تحقیقاتشان نشان داده است عوامل اجتماعی و محیطی نقش اصلی را در کار خلاق ایفا می‌کنند و بین انگیزه‌های شخصی و خلاقیت ارتباط قوی‌ای وجود دارد. در خلاقیت مفهوم تازگی، ابتکار و عوامل شخصیتی و اجتماعی مورد تأکید صاحب‌نظران است. البته خلاقیت مسئله پیچیده‌ای است و به همین دلیل تورنس پس از پنجاه سال

1. Fedatova & Latun
2. Glaveanu
3. Benedek
4. Könen
5. Guildford
6. Amabile

تحقیق و مطالعه در زمینه خلاقیت می گوید: تعریف صریح و جامعی از خلاقیت نمی توان ارائه داد (کافمن، ۲۰۱۶).

خلاقیت، قدرت و توانایی خلق و ایجاد مفاهیم یا به کارگیری آن در شکل جدید از طریق مهارت‌های ذهنی تعریف شده است. از جمله این مهارت‌ها می توان به سیر مراحل خلاقیت در افراد، به کارگیری سلامت فکر، آمادگی برای خلاقیت از طریق کسب مواد خام لازم، حساسیت نشان دادن به مسئله، درخشش ناگهانی یک فکر، کسب دیدگاه و نگرش موافق نسبت به ایده‌های نوین و فعالیت ضمیر ناخودآگاه بر روی مسئله اشاره کرد. بارش ذهنی (ذهن انگیزی)، توجه به خود شکوفایی در کودکان، ایجاد اعتماد به نفس و ... را از جمله سایر عوامل مؤثر در ایجاد خلاقیت است (رنجبر، ۱۳۹۹).

خلاقیت به عنوان یک رشته فردی در برنامه درسی پیش دبستانی در نظر گرفته نشده است. با این حال، خلاقیت اساس برنامه درسی است. کودکان باید در شرایطی که متناسب با نیازهای یادگیری و سبک‌های یادگیری آنها باشد، خود را به شیوه‌های متفاوت و منحصر به فرد بیان کنند. برای ایجاد این امکان، باید فرصت‌های مربوطه فراهم شود. فعالیت‌هایی که برنامه‌ریزی می شوند بتوانند از خلاقیت حمایت کنند (در، ۲۰۱۹).

مؤسسات آموزشی دوران کودکی به نام پیش دبستانی، به مراکزی اطلاق می شود که کودکان خردسال را نگهداری می کنند و آموزش می دهند. برنامه درسی برای کودکان پیش دبستانی فراهم کردن تجربه یادگیری غنی برای آنهاست. هدف به حداکثر رساندن مهارت‌های حرکتی، اجتماعی-عاطفی، رشد زبانی و شناختی کودکان و توانمندسازی آنها برای کسب مهارت‌های خودمراقبتی و آمادگی برای ورود به دبستان است. نکته مهم برای انجام فعالیت‌های خلاقانه در برنامه درسی کودکان در دوره پیش دبستانی، در دسترس بودن روش‌های یادگیری مناسب و مواد غنی است (در، ۲۰۱۹).

سال‌های پیش از دبستان در رشد و تربیت کودکان نقش اساسی و تعیین کننده‌ای دارد. در این دوران حساس و مهم، یادگیری کودکان عمیق‌تر، سریع‌تر و آسان‌تر انجام می‌شود. مدرسه به همان اندازه که می‌تواند موجب توسعه خلاقیت شود، می‌تواند مانع یا از بین برنده خلاقیت نیز شود، درک ماهیت خلاقیت و به کار بستن آن، نتایج قابل توجهی برای معلمان و دانش‌آموزان دارد. معلمان رویکردهای خلاقانه متفاوتی اتخاذ کرده و از آنها الگو می‌گیرند تا بیشترین تأثیر را روی دانش‌آموزان خود داشته باشند. در مورد دانش‌آموزان، معرفی آنها با رویکردها و تکنیک‌های خلاقانه به شکل دادن فرایندهای تفکر خلاق آنها برای دنبال کردن فرصت‌های خلاقانه در زندگی خود کمک می‌کند (دی‌هی، ۲۰۱۸). برخی از نویسندگان، سال‌های پیش دبستانی را دوران طلایی خلاقیت توصیف می‌کنند (گاردنر، ۱۹۸۲). در طول این سال‌ها، همه کودکان به طور طبیعی توانایی خلاقانه خود را نشان می‌دهند. کودکان به روش طبیعی، خودجوش و خلاقانه بازی می‌کنند، آواز می‌خوانند، نقاشی می‌کشند، قصه می‌گویند و معما می‌سازند، ناگفته نماند چیزی به نام خلاقیت کودکان وجود دارد. در واقع برخی معتقدند که کودکان مظهر خلاقیت انسان هستند (گلانو، ۲۰۱۱). آموزش خلاقیت، یکی از مفاهیم اساسی زندگی هر فرد به ویژه کودکان است که تأثیر به‌سزایی بر سبک زندگی و میزان موفقیت تحصیلی افراد دارد و تمایل به ارائه رفتارهایی را ارتقاء می‌دهد که به موفقیت تحصیلی فرد کمک می‌کند (مردان شاهی، ۲۰۱۵). همچنین، خلاقیت از مؤثرترین عوامل تأثیرگذار در روند زندگی است و بدون آن، زمینه فعالیت، ابتکار، اختراع و زندگی سالم ایجاد نمی‌شود (چادویک، ۲۰۱۸). در واقع، خلاق زیستن با ایجاد آرامش در محیط زندگی فرد، منجر به بهبود روابط شده و در نتیجه تأثیر مثبتی بر احساسات، عواطف و محیط اجتماعی می‌گذارد. بسیاری از مطالعات نشان می‌دهد که خلاقیت به‌عنوان یک اثر

-
1. Dihi
 2. Gardner
 3. Glaveanu
 4. Chadwick

مثبت در زندگی، روابط بین فردی را تسهیل می‌کند و پیامدهای مثبت بی‌شماری بر دانش، سلامت اجتماعی و فعالیت‌های فرد دارد (آماییل، ۲۰۱۸؛ لین و همکاران، ۲۰۱۸).

آموزش تفکر خلاق، روشی مفید برای افزایش قابلیت ابتکار و خلاقیت است (رویز، هایز و شواتزشن، ۲۰۱۹). فرد خلاق با استفاده از مهارت‌های خاص تفکر و نیز توان ارائه راه حل‌های متعدد در موقعیت‌های متفاوت، همواره به شکل تأثیرگذاری عمل می‌کند و با ابهامات موجود می‌تواند به خوبی کنار آید (امرای، قدم پور، شریفی و غضنفری، ۱۳۹۸). دانش‌آموزانی که از خلاقیت و تفکر خلاق بیشتری برخوردار هستند، اضطراب، افسردگی و تنیدگی کمتری را تجربه می‌کنند و سلامت روانی بیشتری دارند. روانشناسان معتقدند که پرورش تفکر به خصوص تفکر خلاق در فرد، کمک می‌کند تا دانش‌آموزان مهارت‌های خود، از جمله حل مسئله مشارکتی را توسعه دهند و باعث ارتقاء تعامل و همکاری میان دانش‌آموزان می‌شود (قدم پور، امیریان و خدایی، ۱۳۹۷).

از کارهای مهمی که برای آموزش خلاقیت در کودکان لازم است، تغییر کلی در روش کار معلم و انتظارات نظام آموزشی از کودکان است. در تدریس و آموزش تمام دروس، باید نحوه تفکر همگرا و به ویژه واگرا را در تمام شیوه‌های آموزش وارد کرد. از کودکان خواسته شود که عقاید و راه حل‌های خود را، هر چند عجیب و غیرمنتظره باشند، بیان کنند. اعتماد به نفس، نوآوری، آزاد اندیشی و نظایر آن را در دانش‌آموزان پرورش دهد. به دانش‌آموز آموخت که هر فرد، با افراد دیگر تفاوت دارد و می‌تواند دارای عقاید و نظرات متفاوتی باشد. یاد داد که مطالب کتاب‌های درسی الزاماً صد درصد صحیح و تغییرناپذیر نیستند و هر عقیده یا نظریه جدیدی که بهتر از عقاید قبلی باشد، می‌تواند جای آنها را بگیرد (اسماعیلی کارتیجی، ۱۳۹۳).

یک سیستم آموزشی موفق سیستمی است که در آن استفاده از روش‌ها و تکنیک‌های خلاقانه ارائه می‌شود. با استفاده از رویکردها و تکنیک‌های خلاق، معلمان روش‌های جدید، ابزارهای جدید و محتوای جدید را به نفع خود توسعه می‌دهند. خلاقیت به بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان کمک می‌کند. خلاقیت به ایجاد محیطی مثبت و اثرگذار در مدرسه کمک می‌کند که به هر دانش‌آموز اجازه دهد احساس کارآمدی کند و خودمختاری ایجاد کند (دیپهی، ۲۰۱۸).

جدیدترین یافته‌های پژوهشگران که در تاریخ ۲۰۲۲ چاپ شد، نشان داد که مدارس انگلستان هنوز تا حدودی تحت سلطه معیارهایی مانند استانداردسازی، موضوع محوری، امتحان محوری و معلم محوری در فرایند آموزش خلاقیت هستند، برعکس، سیستم آموزشی کوچک فنلاند با اتخاذ رویکردهای مدرن مانند مدرسه محوری، کودک محوری و بازی محوری توانسته است فرصت‌های بهتری را برای پرورش کودکان خلاق فراهم کند. آموزش خلاق تا حد زیادی به عواملی مانند توجه به نیازهای کودک، وجود معلمان آموزش دیده و متعهد و امکانات آموزشی بستگی دارد (سمیعی و همکاران، ۲۰۲۲؛ به نقل از فخاری مبارکه، اعتماد اهری و صابرگرگانی، ۱۴۰۱).

در ارتباط با امکان آموزش خلاقیت، پژوهشگران و مؤلفان بسیاری اظهار نظر کرده‌اند که جو غالب این بیانات، دال بر تأیید امکان آموزش خلاقیت است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که خلاقیت قابل آموزش است و مدارس نقشی مهم در رشد یا عدم رشد خلاقیت دارند. به عنوان مثال در پژوهش آلفونزو^۱ و همکاران (۲۰۱۳) اینگونه آمده است که شیوه‌های خلاقانه در دوران پیش دبستانی کودک بر رشد بعدی او تأثیر مثبت دارد.

شیوه‌های دستیابی به خلاقیت در نظام‌های آموزشی از اصول کلی پیروی می‌کند اما از آنجا که آموزش امری بومی است، بدیهی است در زمینه‌های متفاوت الگوها و راهکارهای متفاوت کارساز باشد. از جمله یک مطالعه توسط جهانی، دارابی، مرزوقی و شفیعی (۱۳۹۷)

1. Alfonso

انجام شده است، نتایج پژوهش نشان داد که به کارگیری این الگو به عنوان یک الگوی شبکه ای نامتعیین، خلاقیت دانش آموزان این پایه را در درس علوم ارتقاء می بخشد. همچنین پژوهش باقری و ربیعی (۱۴۰۰) تحت عنوان "مداخله بسته مغز برتر بر تمرکز، حافظه و خلاقیت دانش آموزان دبستان شهر اصفهان" که در پایه پنجم (۱۳۹۷-۹۸) انجام شد نشان داد که استفاده از تکنیک های محاسبات ریاضی، تصویر ذهنی به روش های جذاب و خاص با استفاده از طنز و داستان سازی، موجب استفاده همزمان دو نیمکره مغز شده خلاقیت دانش آموزان را افزایش داده است.

برنامه های آموزشی نوآورانه می توانند به کودکان کمک کنند تا دنیای اطراف خود را درک و ارتباطی بین اجزای تشکیل دهنده آن ایجاد کند که منجر به افزایش انعطاف پذیری، تخیل و تقویت مهارت های حل مسئله با کودکان شود (بنلوئر، ۲۰۱۳).

براساس نتایج به دست آمده از مطالعه مانتهگی^۲ (۲۰۱۲) آموزش خلاق تأثیری مثبت بر خلاقیت کودکان دارد.

براساس تحقیق رادبخش و دیگران (۲۰۱۳) استفاده از بازی و قصه گویی به طور قابل توجهی خلاقیت کودکان را افزایش می دهد.

نتایج مطالعه اثربخشی آموزش خلاقیت برای دانش آموزان پیش دبستانی با اجرای ۱۲ بخش آموزشی توسط دانشکده روانشناسی و توسعه انسانی دانشگاه کبانگ سان در مالزی نشان داد که بین پیش آزمون و پس آزمون خلاقیت (با روش طوفان فکری، داستان گفتن، ایفای نقش، چک لیست و آزمون خلاقیت تورنس) تفاوت مثبت و معناداری وجود دارد (زهرا، یوسف و هاسیم، ۲۰۱۳).

هان پینگ^۳ (۲۰۱۳) در مطالعه خود به این نتایج دست یافت که روش های خلاقانه می تواند به معلمان کمک کند تا در جهت بهبود آموزش و یادگیری، برنامه ریزی مؤثری

1. Benlliure
2. Mantegi
3. Han-Ping

داشته باشند. تأثیرات مثبت با استفاده از این روش‌ها عبارتند از: افزایش دانش و مهارت معلمان، تزریق خلاقیت به حوزه یادگیری کودکان و تغییر روش‌های تدریس از معلم محور به کودک محور.

آتا-آکتورک و سویملی-کلیک (۲۰۲۰)، دریافتند که خلاقیت با آموزش فعالیت‌های هنری افزایش می‌یابد.

به گفته بل والاس (به نقل از سویفان و همکاران، ۲۰۱۸) در کلاس‌های درس خلاق، فکر بیش از حافظه ارزش دارد و معلم تعادلی بین امنیت روانی و آزادی دانش‌آموزان برقرار می‌سازد تا آنها بتوانند ریسک کنند در چنین کلاس‌هایی، معلم هدایتگر و تسهیل‌کننده فرایند یادگیری دانش‌آموزان است. درحالی که در کلاس غیر فعال معلم مقتدر، در بند زمان و غیر حساس به نیازهای احساسی دانش‌آموزان و مقید به نظم دادن اطلاعات است.

علی‌رغم اهمیت مسئله خلاقیت کودکان پیش‌دستانی در سطح جهانی، پژوهش‌ها و مطالعات انجام شده در داخل کشور حاکی از آن است که وضعیت برنامه‌ها و فعالیت‌های مربوط به ایجاد خلاقیت در بین دانش‌آموزان مورد توجه زیادی قرار نگرفته است. برخی کارشناسان معتقدند همچنان در نظام آموزشی فعلی اندک خلاقیتی را هم نمی‌توان یافت و بعضاً اشاره‌هایی به آن می‌شود. مدارس و مراکز آموزشی ما اگرچه در صدد پرورش خلاقیت هستند، اما کمتر نشانی از نوآوری و خلاقیت در نظام آموزشی دیده می‌شود. با توجه به اینکه بهترین زمان برای آموزش خلاقیت، دوران کودکی است، لزوم توجه به این دوران و بررسی مرتبط با آموزش خلاقیت به کودکان می‌تواند دغدغه پژوهشی مهمی باشد. هدف از پژوهش حاضر طراحی یک برنامه آموزش خلاقیت برای کودکان پیش‌دستانی با رویکردی جامع و اثربخش بود. به طور خاص، برنامه آموزش فعلی بر مهارت‌های تفکر واگرا کودکان، یعنی توانایی تولید ایده از دیدگاه‌های مختلف متمرکز بود. سؤالی که مطرح بود این است که

محتوای بسته آموزشی خلاقیت برای کودکان پیش دبستانی چیست؟ و آیا این محتوا مورد تأیید متخصصان است؟

روش پژوهش

روش پژوهش تحلیل محتوا بود. با انتخاب دوره ده سال اخیر (۲۰۱۱-۲۰۲۱) مقاله‌هایی که با کلیدواژه‌های خلاقیت (creativity)، آموزش خلاقیت (creativity training) و کودکان پیش دبستانی (preschool children) نمایه شده بودند، گردآوری شد. علاوه بر این کلیدواژه‌ها در مواردی که یک عبارت ناظر بر مفاهیم کلیدواژه‌های مذکور بود مورد تحلیل قرار گرفت. برای تحلیل داده‌ها از کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده شد. داده‌ها به روش مصاحبه نیمه ساختار یافته و تحلیل متن گردآوری شدند. هریک از عوامل براساس فراوانی مفاهیم ذکر شده در مصاحبه‌ها مشخص شد. سپس در قالب مقوله‌های فرعی (مؤلفه‌ها) سازمان‌دهی شدند.

در این مطالعه، در یک بخش مروری روایتی از مقاله‌های مربوط به مطالعات کیفی و کمی نمایه شده در پایگاه‌های اطلاعاتی شامل ایران داک، مگ ایران، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، پایگاه مجلات تخصصی نور، بانک اطلاعات نشریات کشور، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، سیویلیکا، پروکویست، ساینس دایرکت، الزویر، اسکوپوس، آکادمیا، گوگل اسکالر، اسپرینگر، تیلور و فرانسیس، انجمن روانشناسی آمریکا استفاده شد.

-
1. Scienedirect
 2. Elsevier
 3. Scopus
 4. Academia
 5. Google scholar
 6. Springer
 7. Taylor & Francis
 8. American Psychology Association

معیارهای انتخاب مقالات عبارت بود از:

۱. مقالات یافت شده از نوع کیفی و کمی که به ۱۰ سال اخیر (۲۰۱۱-۲۰۲۱) مربوط می‌شد.
 ۲. مقالات فارسی و انگلیسی زبان چاپ شده در مجلات علمی داخلی و خارجی مربوط به خلاقیت کودکان پیش دبستانی که متن کامل آنها در دسترس بود.
- مراحل انجام کار بدین ترتیب بود که در بین مقالات جستجو و معیارهای ورود و حذف مقالات براساس عنوان و چکیده آنها بررسی شد. پس از حذف مقالاتی که معیارهای ورود به مطالعه را نداشت، متن کامل تمام مقالاتی بررسی شد که معیارهای ورود به مطالعه را داشت. سپس نتایج آنها با توجه به عوامل بررسی شده استخراج، بازبینی و اصلاح شد. به طور کلی در این مطالعه برای تحلیل محتوا بخش مقالات، از ۱۰۰ مقاله، ۵۰ مقاله مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت. در مرحله بعد با انجام ۱۲ مصاحبه با متخصصان به شیوه هدفمند، پژوهشگران با تعداد ۷ نفر به اشباع رسیدند. بعد از کد گذاری و تأیید کدها توسط متخصصان، برنامه آموزش خلاقیت در ۱۵ جلسه تنظیم و به تأیید نظر متخصصان رسید.

یافته‌های پژوهش

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناسی متخصصان

ردیف	متخصص	جنسیت	سن	میزان تحصیلات	رشته تحصیلی	سابقه کار/سال
۱	الف	مرد	۳۶	دکتری	روانشناسی تربیتی	۱۶
۲	ب	زن	۳۹	دکتری روانشناسی	روانشناسی تربیتی	۱۱
۳	ج	مرد	۴۷	فوق دکتری شناختی	هوش و حافظه	۲۰
۴	د	مرد	۴۲	دکتری	روانشناسی بالینی کودک و نوجوان	۱۲
۵	ه	زن	۴۰	دکتری	روانشناسی بالینی	۱۰
۶	و	زن	۴۳	دکتری	روانشناسی کودک	۱۱
۷	ز	زن	۴۹	دکتری	روانشناسی تربیتی	۱۵

برای اعتبارسنجی برنامه پیشنهادی آموزش خلاقیت از روش نسبت روایی محتوا و شاخص

روایی محتوا استفاده شد.

در ارزیابی روایی محتوا از دو روش استفاده شد برای اطمینان از اینکه مهم‌ترین و صحیح‌ترین محتوا (ضرورت جلسه) انتخاب شده است از ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) و برای اطمینان از اینکه محتوای جلسات به بهترین نحو جهت آموزش خلاقیت طراحی شده از شاخص روایی محتوا (CVI)^۲ استفاده شد. در CVR از متخصصان درخواست شد تا پاسخ دهند که آیا هر یک از جلسات آموزشی خلاقیت ضروری هستند یا خیر که آنها براساس سه گزینه ضروری است، مفید است ولی ضروری نیست و ضرورتی ندارد پاسخ دادند.

هر اندازه که تعداد اعضای بیشتری به ضروری بودن یک جلسه رای موافق دهند (فراتر از ۵۰٪) به همان اندازه از میزان روایی بالاتری برخوردار است. بدین منظور از میانگین عددی قضاوت‌ها برای انتخاب نهایی جلسه‌ها استفاده می‌شود. با توجه به جدول لاوشه Lawshe (۱۹۷۵) و تعداد متخصصین که در این پژوهش ۱۲ نفر بودند، CVR هر جلسه باید مساوی یا بیشتر از مقدار ۰/۵۶ باشد. اما اگر CVR سؤالی کمتر از ۰/۵۶ بود و مقدار عددی میانگین قضاوت‌ها نیز کمتر از ۱/۵ بود، این جلسه بایستی کنار گذاشته شود.

برای محاسبه شاخص CVI از ارزیابان خواسته شد تا به محتوای هر جلسه بر اساس طیف لیکرتی ۴ بخشی غیر ضروری=۱، نیاز به بازبینی اساسی=۲، مرتبط ولی نیاز به بازبینی=۳ و مرتبط=۴ اظهار نظر نمایند. سپس CVI هر یک از جلسه‌ها استخراج شد. برای کل مقیاس نیز با میانگین گرفتن از CVI جلسه‌ها محاسبه شد (لایان^۳، ۱۹۸۶). بر اساس نظر لاین (۱۹۸۶) CVI جلسه حداقل ۰/۷۸ و همچنین CVI کل بالای ۰/۸۰ قابل قبول است. با توجه به نتایج به دست آمده، CVI کلیه جلسه‌ها پذیرفته شد. شاخص CVR برای کل محتوای بسته آموزشی ۰/۸۱ و شاخص CVI برابر با ۰/۸۹ که هر دو مقدار بیانگر حد مطلوب روایی محتوایی برای بسته

1. Content Validity Ratio (CVR)
2. Content Validity Index (CVI)
3. Lian

آموزشی براساس نظر متخصصان است.

در مرحله کد گذاری ۲۵۰ کد اساسی از مصاحبه‌ها و ۲۷۰ کد اساسی از مقاله‌ها استخراج شد. در مرحله کد گذاری محوری، ۲۶۰ کد نظری و در مرحله کد گذاری انتخابی، ۱۵ کد هسته‌ای شناسایی شد. برنامه آموزش خلاقیت برای کودکان پیش دبستانی براساس این کدها طراحی و روایی یافته‌ها توسط متخصصان تأیید شد و در قالب ۱۵ هدف کلی برای ۱۵ جلسه آموزشی تدوین شد. اهداف برنامه شامل این موارد است:

- مشارکت کودکان در طراحی و تغییر در فضا و چیدمان کلاس و استفاده از ابزار متنوع؛
 - خود ابرازی از طریق هنر تجسمی، آموزش مهارت‌های زندگی (به کارگیری هوش هیجانی)، برون‌ریزی هیجانی، ابراز کلامی مناسب، تعامل با دیگر کودکان با طرز فکر و خلق و خویهای گوناگون، استقبال از ایده‌های کودکان با هدف برقراری تعامل مؤثر، ارائه مهارت‌های کودکان به صورت مناسب و اثرگذار با کمک فن بیان، هنر نمایشی.

- مهارت آموزی بر پایه موسیقی، نمایش خلاق، عکاسی، شعرخوانی، مهارت‌های جسمانی - حرکتی، عکاسی، نقاشی، ساختن ابزار برای کاربرد در کلاس.

- استفاده از راه حل‌های غیرقابل پیش بینی، در نظر داشتن جنبه محیط نگر، تحرک و تحریک مغز، قدرت انتخاب داشتن برای درک تفاوت‌ها، تقویت زبان کلامی.

- ارائه فرصت‌ها و انتخاب موضوع‌هایی با همفکری کودکان به روش بارش فکری «تشویق و مشارکت به تفکر واگرا» ارضای حس کنجکاوی و جستجوگری.

- کار کردن بر روی اعتماد به نفس «خودآگاهی».

- انجام فعالیت‌هایی با روش غیر روتین و تأکید و توجه به فرایندهای حل مسئله، ارائه مسائل دنیای واقعی و موقعیت‌های متناقض.

- آموزش راهبردهای خودتنظیمی به کودکان، تقویت حافظه کاری (ظرفیت نگهداری اطلاعات در ذهن).

- نقش همسالان در تبادل اطلاعات و دستاوردها در جهت حل مسئله.

- تقویت قدرت جسمانی و تمرکز.

در ادامه برنامه آموزشی خلاقیت که در ۱۵ جلسه یک ساعته طراحی شده است ارائه

می شود.

جدول ۲. برنامه آموزش خلاقیت

هدف کلی	مشارکت کودکان در طراحی و تغییر در فضا و چیدمان کلاس و استفاده از ابزار متنوع
شماره جلسه	اول
نام جلسه	دیوار رنگارنگ
هدف جزئی	طراحی دیوار کلاس (ابتکار-تصمیم گیری)
یک دیوار را با کاغذ بپوشانید. دستان رنگی خود را در بالای کاغذ فشار دهید. سپس کودکان با فشار دادن دست‌ها روی یک اسفنج با پوشش رنگ و سپس فشار مستقیم بر روی کاغذ، اثرات دستی را به صورت تصادفی روی کاغذ می‌گذارند.	محتوا
کودکان می‌توانند با طرح دست و انگشتان هر طرحی به دلخواه روی کاغذ ثبت کنند. کودکان می‌توانند از انواع مختلفی از مواد برای چاپ (میوه‌ها و سبزیجات بریده شده، مهرهای لاستیکی، استیکرهای حروف و ...) و یک پد جوهرافشان (یا اسفنج آغشته به رنگ) استفاده کنند و نام خود را تزئین کنند.	
منابع	بررسی عوامل مؤثر در طراحی وسایل کمک آموزشی برای حفظ و پرورش خلاقیت کودکان پیش دبستانی. فصلنامه خانواده و پژوهش، شماره ۳۰، ۱۳۹۵.
	http://dx.doi:10.1016/j.sbspro.2015.04.120 .
	-مصاحبه با متخصصان
هدف کلی	خود ابرازی از طریق هنر تجسمی، آموزش مهارت‌های زندگی (به کارگیری هوش هیجانی)، برون‌ریزی هیجانی، ابراز کلامی مناسب، تعامل با دیگر کودکان با طرز فکر و خلق و خواهی گوناگون، استقبال از ایده‌های کودک با هدف برقراری ارتباط و تعامل مؤثر، ارائه مهارت‌های کودک به صورت مناسب و اثرگذار با کمک فن بیان، هنر نمایشی
شماره جلسه	دوم
نام جلسه	من با انرژی و آسوده‌ام
هدف جزئی	آموزش ذهن آگاهی و تن آرامی (بسط-توجه مداوم)
فعالیت زیر را برای کودک به آرامی بخوانید و از او بخواهید آن را انجام دهد.	محتوا
تصور کنید یک گربه هستید. وقتی گربه‌ها برای مدتی یک جا می‌نشینند یا وقتی از خواب بیدار می‌شوند دوست دارند خودشان را از نوک بینی تا دم کش بدهند. ببینید می‌توانید مثل یک گربه بدتان را کش بدهید. روی زمین چهار دست و پا بنشینید. کم کم شروع کنید به کش دادن بازوهایتان به جلو، دست‌هایتان را روی کف زمین به جلو ببرید، احساس کنید بدتان درازتر و کشیده‌تر می‌شود. حالا دست‌هایتان را جلویان جمع کنید و شروع به کشیدن پاهایتان به عقب کنید. اول یکی، سپس دیگری. حالا روی زمین به پشت دراز بکشید و دست‌هایتان را بکشید، انگشت‌هایتان را تا جایی که می‌شود از هم باز کنید. پاهایتان را بکشید و انگشت شست پانتان را به سمت دیگر اتاق بگیرید. حالا بگذارید همه چیز دوباره آرام شود. به آرامی به پهلو غلت بزنید و بعد خیلی آهسته بنشینید. حالا خودتان را مثل یک توپ جمع کنید و وقتی من گفتم «حالا» بلافاصله باز شوید و بالا بپرید، تا جایی که می‌توانید بالا بپرید و به سقف برسید، انگشت‌هایتان را به بالا بکشید و روی پنجه پا بایستید. «حالا». آفرین! حالا دوباره راحت و به آرامی خودتان را مثل یک توپ جمع کنید. می‌خواهم نشانان بدهم ذهنتان چقدر باهوش است. این بار به جای این که واقعا خودتان را کش بدهید، می‌خواهم تصور کنید که باز می‌شوید و به سمت سقف بالا می‌پرید. می‌توانید مستقیم به بالا بپرید. می‌توانید سقف را لمس کنید. آنقدر خوب کش می‌آید که می‌توانید حتی بیشتر از آن چه فکرش را می‌کنید جلو بروید. تصور کنید تا این حد کش آمدن چه حسی دارد؟ خودتان را در حال انجام آن ببینید... خوب است. حالا می‌خواهم واقعا از هم باز شوید و بالا بپرید و ببینید تا کجا می‌توانید بروید. وقتی تصور کردید این کار را انجام دادید انگار به بدتان گفتید می‌تواند بیشتر از بار اول کش نیاید... و این مؤثر واقع شد! حالا راحت باشید و سرتاسر بدتان را کمی تکان بدهید. دست‌ها و بازوهایتان را تکان بدهید، شانه‌هایتان را	

منابع	هم تکان بدهید، بدنتان را تکان بدهید و چند لحظه روی زمین با آرامش استراحت کنید. -واکاوی نقش آموزش خلاقیت با استفاده از سنجش حافظه کاری در خودباوری و مهارت حل مسئله کودکان. فصلنامه آموزش پژوهی، دوره ششم، شماره ۲۳، پاییز ۱۳۹۹. -مصاحبه با متخصصان
هدف کلی	خودابرازی از طریق هنر تجسمی، آموزش مهارت‌های زندگی (به کارگیری هوش هیجانی)، برون‌ریزی هیجانی، ابراز کلامی مناسب، تعامل با دیگر کودکان با طرز فکر و خلق و خویهای گوناگون، استقبال از ایده‌های کودک با هدف برقراری ارتباط و تعامل مؤثر، ارائه مهارت‌های کودک به صورت مناسب و اثرگذار با کمک فن بیان، هنر نمایشی
شماره جلسه	سوم
نام جلسه	تابلو هنری
هدف جزئی	استقبال از ایده‌های کودک با ابزار طبیعی و دورریختنی‌ها (سیالی، انعطاف پذیری، ابتکار، بسط-حل مسئله) از کودک بخواهید یک تابلوی هنری با سبزی‌ها و گیاهان موجود در باغچه، سنگ‌ها یا هسته‌های میوه یا با انواع وسایل نقاشی، و انواع دور ریختنی‌ها تهیه کند. برای این کار می‌توانید دیواری را در منزل یا مهد به کارهای هنری و خلاقانه کودک اختصاص دهید. به کودک الگو یا مدلی برای نقاشی ارائه ندهید. به کودک کمک کنید تا تصویرهای ذهنی جالب و تازه‌ای متناسب با درک ذهنی خود بکشد و هرگونه که دوست دارد، رنگ بزند. می‌توانید فرصت آفریدن و شکل دادن اجسام گوناگون بوسیله خمیربازی و گل رس را به کودکان دهید. اجازه دهید تخیلات کودک آزاد شود. او را تشویق کنید تا بفهمد کدام حیوان را شکل داده است و اعضای بدن آن را به شما نشان دهد. اجازه کثیف کاری به کودک دهید. هرچه کودک اجازه بیشتری برای این کار داشته باشد و اوقات بیشتری برای انجام این کار اختصاص یابد، فضای بیشتری برای کشف، آزمایش و آفریدن خواهد داشت. در حین فعالیت کودک فیلم بگیرد و وقتی فعالیت کودک تمام شد به او اجازه دهید فیلمی از چگونگی خلق اثر هنری خود ببیند.
محتوا	-تأثیر آموزش خلاقیت به مادران بر افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره دوم، شماره ۲۰، پاییز ۱۳۹۱.
منابع	http://dx.doi.org/10.5209/rev_SJOP.2011.v14.n2.9 http://dx.doi.org/10.1080/03004279.2015.1020646 -مصاحبه با متخصصان
هدف کلی	خودابرازی از طریق هنر تجسمی، آموزش مهارت‌های زندگی (به کارگیری هوش هیجانی)، برون‌ریزی هیجانی، ابراز کلامی مناسب، تعامل با دیگر کودکان با طرز فکر و خلق و خویهای گوناگون، استقبال از ایده‌های کودک با هدف برقراری ارتباط و تعامل مؤثر، ارائه مهارت‌های کودک به صورت مناسب و اثرگذار با کمک فن بیان، هنر نمایشی
شماره جلسه	چهارم
نام جلسه	من هستم
هدف جزئی	تعامل با دیگر کودکان بوسیله زبان کلامی و بدنی مناسب و هنر نمایشی (انعطاف پذیری-توجه) در این فعالیت کودکان را به حرکت آهسته و بی صدا تشویق کنید. هنگامی که آنها شیء یا حیوانی را به روش خود تفسیر می‌کنند، به آنها پیشنهاد دهید که در حالی که به آرامی نفس کشیدن را ادامه می‌دهند، موقعیت‌ها را حفظ کنند. درخت. با هم چشمان خود را ببندید و به درختان مختلفی که دیده اید فکر کنید. سپس بایستید و بازوهای خود را بالا بیاورید تا شبیه درخت شوید. به آرامی به داخل و خارج نفس بکشید و سعی کنید این حالت را حدود ۳۰ ثانیه حفظ کنید. کوه. با نشستن روی زمین، پاها روی هم، یا نشستن در هر موقعیتی که راحت است شروع کنید. سپس به آرامی دستان خود را بالا بیاورید تا یک قله کوه ایجاد کنید. همانطور که این موقعیت را دارید، از بچه‌ها بخواهید وانمود کنند که آنها کوهی

بزرگ و آرام هستند. شما یا یکی از افراد گروه، می‌توانید صحنه‌های صلح‌آمیزی را که ممکن است ببینید، توصیف کنید. گربه. یک راه راحت برای جمع شدن مانند یک گربه پیدا کنید و وانمود کنید که در یک مکان گرم و راحت می‌خواهید، مانند نزدیک یک شومینه یا در یک مکان آفتابی. سپس بیدار شوید و کشش کنید. لاک پشت. وانمود کنید که یک لاک پشت هستید با گرد کردن پشت خود مانند یک غلاف و قرار دادن سر، بازوها و پاهای خود در زیر غلاف. این حالت را کمی نگه دارید، سپس به آرامی گردن، بازوها و پاهای خود را دراز کنید. بعد از انجام هر موقعیت درباره آن با کودکان گفتگو کنید.

<http://dx.doi.org/10.13189/ujer.2019.070302>
<https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2020.100923>

منابع
 -مصاحبه با متخصصان

هدف کلی	مهارت آموزی بر پایه موسیقی، نمایش خلاق، عکاسی، شعرخوانی، مهارت‌های جسمانی - حرکتی
شماره جلسه	پنجم
نام جلسه	من می‌نوازم
هدف جزئی	مهارت آموزی بر پایه موسیقی (ابتکار-حافظه)
محتوا	برای تولید نت‌های موسیقی مختلف یک دست ۶ تایی یا بیشتر لیوان را با مقادیر مختلفی از آب پر کنید (ترجیحاً لیوان‌های کریستال یا لیوان‌های نازک). از کودکان بخواهید با یک قاشق فلزی به آرامی به لبه دیواره‌های لیوان‌ها یک به یک ضربه بزنند. هر یک از لیوان‌ها صدای متفاوتی ایجاد می‌کنند، زیرا فرکانس امواج صدا به فاصله لبه لیوان با سطح آب بستگی دارد (برای کودکان به زبان ساده این را توضیح دهید). از کودکان بخواهید که به یک حیوان کوچک و یک حیوان بزرگ فکر کنند. سپس گروه را به دو گروه تقسیم کنید که یک گروه حیوانات کوچک و گروه دیگر حیوانات بزرگ باشند. وقتی موسیقی پخش می‌کنید، از حیوانات کوچک بخواهید حرکت کنند و برقصند. هنگامی که نت‌های کم را می‌نوازید، از گروه بزرگ حیوانات بخواهید حرکت کنند و برقصند. از انتخاب قطعه‌های موسیقی منتخب برای اجرای حرکات خلاقانه در نقش آفرینی حیوانات یا حشرات استفاده کنید. (آلبوم «در جنگل» و «در مزرعه» گروه آدمک).
منابع	http://dx.doi.org/10.4236/ce.2012.32031 -مصاحبه با متخصصان

هدف کلی	مهارت آموزی بر پایه عکاسی، نقاشی، ساختن ابزار برای کاربرد در کلاس
شماره جلسه	ششم
نام جلسه	کلاژ
هدف جزئی	مهارت آموزی بر پایه کاردستی و نقاشی (ابتکار، توجه)
محتوا	با استفاده از عکس‌ها و کلماتی که از مجلات قدیمی می‌برید و یک کاغذ یا تابلوی مقوایی، یک کلاژ بسازید. از کودکان بپرسید که آنها درباره چه موضوعی دوست دارند کلاژ درست کنند. موضوع کولاژ ممکن است «وقتی من بزرگ شدم شبیه چه چیزی می‌شوم»، یا «خانه رویایی من» باشد. کودکان می‌توانند تزئیناتش را با استفاده از مدادهای رنگی، مداد شمعی، یا تکه‌های کاغذ رنگی، به کولاژ اضافه کنند.

می‌توانید اسفنج‌ها را به اشکال ساده مانند دایره، قلب، ستاره و مربع برش دهید. اجازه دهید کودک آنها را در رنگ‌های مختلف فرو کند و روی یک ورق کاغذ بکوبد تا یک اثر جالب خلق کند.

- بررسی تأثیر آموزش خلاقیت بر دانش‌آموزان پیش‌دبستان و دبستانی. مجله علمی پژوهشی «پژوهش‌های برنامه درسی» انجمن مطالعات برنامه درسی ایران دوره دوم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۱. صص ۱-۲۸.

- بررسی تأثیر آموزش روش مونته‌سوری بر خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی ۴ و ۵ ساله شهر تبریز. نشریه علمی-پژوهشی آموزش و ارزشیابی، سال ۷، شماره ۲۸، زمستان ۹۳. صص ۸۱-۹۸.

<http://dx.doi.org/10.1016/j.tsc.2013.07.005>.

- مصاحبه با متخصصان

<p>هدف کلی شماره جلسه نام جلسه هدف جزئی</p>	<p>مهارت آموزشی بر پایه موسیقی، نمایش خلاق، عکاسی، شعرخوانی، نقاشی، مهارت‌های جسمانی - حرکتی، هفتم نمایش اجرا کنیم مهارت آموزشی بر پایه نمایش و بازی وانمودی (ابتکار، انعطاف پذیری-توجه، حافظه) با روش بازی وانمودی کودکان می‌توانند نقش پزشک، مادر، پدر، مغازه دار، آتش نشان، آشپز، پلیس و هر آنچه را که کودک دوست دارد بازی کنند. با اجازه گرفتن از والدین از نمایش کودک فیلم تهیه کنید. از کودکان بخواهید فعالیت‌های نمایشی زیر را در کلاس اجرا کنند. مانند موارد زیر راه بروید: فیل، پر، ملخ، ماکارونی پخته، ماکارونی نپخته، یک موش بسیار آرام، یا یک مرغ بسیار مراقب. حباب را باد کنید، آن را در هوا بگیرید، سپس آن را با احتیاط روی میز بگذارید. وارد آشپزخانه شوید، یک شیشه خیارشور را از یخچال بیرون بیاورید، در شیشه را باز کنید و یکی بخورید. خیلی ترش است. چیزی سنگین، سبک، بزرگ، بدبو، لرزان، بد، کوچک را به صورت پانتومیم بلند کنید. بدون استفاده از هیچ صدایی داستان بگویید. فقط از صورت خود استفاده کنید؛ عصبانیت، تعجب، خواب آلودگی را نشان دهید. صدمه دیده شدن، ترسیدن، خنده دار بودن، احمق بودن یا کسی که فقط صدای بسیار بلندی شنیده است. تأثیر آموزش بازی در افزایش خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی در مهدکودک. فصلنامه علوم رفتاری (ابهرا)، بهار ۱۳۹۳، شماره ۱۹، صص ۵۵-۶۸.</p>
<p>محتوا</p>	<p>منابع</p>
	<p>- مصاحبه با متخصصان</p>

<p>هدف کلی شماره جلسه نام جلسه هدف جزئی محتوا</p>	<p>مهارت آموزشی بر پایه نمایش خلاق، عکاسی، شعرخوانی، نقاشی، مهارت‌های جسمانی - حرکتی، هشتم اشکال و خطوط کاربرد خطوط و تجسم فضایی (سیالی، بسط، انعطاف پذیری-توجه، حافظه) قبل از طراحی و نقاشی، ممکن است بخواهید در مورد انواع خطوطی که در زندگی روزمره با آنها روبرو می‌شویم، با کودکان</p>
---	--

بعث کنید. به کودکان خطوط تلفن، خطوط لباس، خطوط افراد، خطوط موسیقی را نشان دهید و از آنها بخواهید در مورد اینها فکر کنند. سپس، برخی از این سؤالات را از آنها پرسید و گفتگو کنید. جفت بلند خطوط موازی را کجا می‌بینید؟ کجا بیشتر خطوط مستقیم را می‌بینید، در طبیعت یا در اشیاء ساخته شده توسط انسان؟ (از آنها بخواهید به اطراف خود نگاه کنند). در کجا بیشتر منحنی‌ها را می‌بینید؟ کدام یک بیشتر حرکت می‌کند، یک خط مستقیم یا یک حرکت منحنی؟ برای تشویق استفاده خلاقانه آنها از خط در کار خود و کشف خط با دانش آموزان سؤال‌هایی از این قبیل پرسید.

الف. عمودی

۱. در محیط ما چه چیزهایی می‌بینید که از خطوط عمودی تشکیل شده است؟ (آسمان خراش‌ها، درختان، تیرهای تلفن، باران، سربازان ایستاده).

۲. آیا تا به حال به عمودی تکیه داده اید؟ (دیوار، درخت، چراغ).

۳. بدن شما چه موقع عمودی است؟ (هنگام ایستادن).

ب. افقی

۱. در محیط ما چه چیزهایی می‌بینید که از خطوط افقی تشکیل شده است؟ (افق، کف، تخت، میز، دریاچه یا حوضچه)

۲. بدن شما چه زمانی افقی است؟ (خوابیدن).

۳. آیا می‌توانید به صورت افقی بایستید یا بنشینید؟ (مبل، کف)

ج. مورب

۱. مورب را کجا می‌بینید؟ (سرسره، هواپیما به هنگام بلند شدن، سطح شیب دار)

۲. چه زمانی بدن شما مورب است؟ (در حال دویدن، تند راه رفتن، تکیه دادن)

د. خطوط موج دار

۱. کجا خطوط موج دار را در محیط می‌بینید؟ (اقیانوس موج، دریاچه، رودخانه، مار، تپه‌ها)

ه. خطوط زیگزاگ

۱. کجاها خطوط زیگزاگ را در محیط می‌بینید؟ (رعد و برق، زمین پس از زلزله)

و. مارپیچ

۱. چه چیزهایی می‌بینید که به شکل مارپیچ است؟ (چشمه، سرسره، آب که از نهر خارج می‌شود، مار مارپیچ)

۲. چه زمانی بدن شما مارپیچ است؟ (هنگام چرخش روی زمین، رقص)

- اثربخشی برنامه آموزش خلاقیت در قالب فعالیت‌های هنری بر رشد خلاقیت دانش آموزان. فصلنامه علمی، پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی دوره ششم، شماره یک، تابستان ۱۳۹۵، صص ۱۰۹-۱۳.

منابع

- مصاحبه با متخصصان. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2021.100795>

هدف کلی	استفاده از راه حل‌های غیرقابل پیش‌بینی، در نظر داشتن جنبه محیط نگر، تحرک و تحریک مغز، قدرت انتخاب داشتن برای درک تفاوت‌ها، تقویت زبان کلامی
شماره جلسه	نهم
نام جلسه	پیدا کن
هدف جزئی	جستجو و دقت در محیط و بیان جزئیات (انعطاف‌پذیری، ابتکار، بسط-توجه) با استفاده از نقاشی معروف شب پرستاره ونگوگ، سؤالات زیر را در مورد نقاشی از کودکان پرسید. - در این نقاشی چه می‌بینید؟ - مهمترین چیز در آن چیست؟ - این عکس چه احساسی به شما می‌دهد؟

- در مورد رنگ‌ها و خطوط به چه چیزی توجه می‌کنید؟
 - در نقاشی به من نشان دهید که فکر می‌کنید این چیست؟
 - فکر می‌کنید هنرمندی که این عکس را می‌کشید چه احساسی داشت؟
 - نوع دیگری از پرسش در مورد شب پرستاره ممکن است این باشد که بچه‌ها تصور کنند در صحنه حضور دارند.
 - اگر در نقاشی بودید، کجا بودید؟ یا می‌خواستید باشید؟
 - این چه حسی است؟
 - فکر می‌کنید چه کارهایی را انجام دهید؟
 - چه حیواناتی ممکن است در آنجا زندگی کنند؟
 از کودکان بخواهید در اتاق به دنبال رنگ‌هایی مانند "چند چیز قرمز می‌بینید؟" یا بازی حدسی انجام دهید، مانند "من در این اتاق به چیزی سبز فکر می‌کنم. آن چیست؟ ما می‌توانیم رنگ‌های متفاوتی با مخلوط کردن آنها ایجاد کنیم. (به کودکان اجازه دهید با ترکیب رنگ‌ها آزمایش کنند). حباب‌های صابون را دمیده و رنگ‌های رنگین کمان را در آنها جستجو کنید.
 بلوک‌ها یا اشیاء دیگر را که دایره، مربع، مستطیل و مثلث هستند نشان دهید. از کودکان بخواهید چیزهایی را در اتاق پیدا کنند که این اشکال هستند. ما می‌توانیم رنگ و شکل را همزمان ببینیم. یک مربع قرمز، یک دایره آبی و ... پیدا کنید. اندازه کودکان و اشیاء را مقایسه کنید. مفاهیم بزرگ، بزرگتر، بزرگترین را پرورش دهید. بزرگ، کوچک؛ قد بلند، کوتاه، ضخیم، نازک، گسترده، باریک و معما بازی کنید، مانند "من به چیزی فکر می‌کنم که سفید و گرد است (ساعت)".
 - اثربخشی آموزش بر مبنای حواس پنجگانه بر افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی. فصلنامه علمی پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی. دوره هفتم شماره یک، تابستان ۱۳۹۶. صص ۲۲۵-۲۵۰.
<http://dx.doi.org/10.1080/03004430.2012.733381>
 -مصاحبه با متخصصان

منابع

هدف کلی	ارائه فرصت‌ها و انتخاب موضوع‌هایی با همفکری کودکان به روش بارش فکری «تشویق و مشارکت به تفکر واگرا» ارضای حس کنجکاوی و جستجوگری
شماره جلسه	دهم
نام جلسه	بارش فکر
هدف جزئی	تشویق به تفکر واگرا (سیالی، انعطاف پذیری، ابتکار، بسط-حل مسئله، تصمیم‌گیری، توجه) سؤال‌های زیر را برای کودکان مطرح کنید. آزادانه و بدون ابراز نظر بگذارید کودکان نظر خود را بیان کنند. اگر گربه‌ها پارس کنند چه اتفاقی می‌افتد؟ اگر ماشین‌ها هرگز فرسوده نشوند چه می‌شود؟ اگر همیشه شنبه‌ها باران ببارد چه اتفاقی می‌افتد؟ چرا با موهای مرتب و شانه شده از خواب بیدار نمی‌شویم؟ چه اتفاقی می‌افتد اگر همه کفش‌های دنیا یک اندازه باشند؟ اگر یک گاو، یک زنبور عسل و یک شبدرد دور هم جمع شوند چه اتفاقی می‌افتد؟ اگر ببینید که در حیاط خانه شما موشی در حال جویدن گل‌های مورد علاقه مادرتان است، چه کاری انجام می‌دهید؟ با بازی «تصور کن» به کودکان اجازه دهید که با تخیل خود به پرواز دربیایند. از کودکان بخواهید که ادا در بیاورند: به
محتوا	

آن‌ها بگویند شما می‌توانید جانوری باشید که دوست دارید. چه جانوری را انتخاب می‌کنید؟ چه کارهایی به جای آن جانور در طول روز انجام می‌دهید؟

برخی از بازی‌های خلاق به کودکان کمک می‌کند که بیش‌تر در باره‌ی خودشان یاد بگیرند و اولویت‌ها و واکنش‌های خودشان را تشخیص دهند. از کودکان پرسید: فرض کنید به شما سه شیء داده شده (سه شیء را نام ببرید). اگر قرار باشد یکی را برگردانید، کدام یکی از آن‌ها را پس می‌دهید؟ چرا؟ با آن دو تای دیگر چه کار می‌خواهید انجام بدهید؟ آیا می‌توانید از آن‌ها با هم استفاده کنید؟ چرا؟

در روزهایی که آسمان آبی، روشن و درخشان است و ابرها با شکل‌های متفاوتشان در حرکت هستند، از کودکان بخواهید شکل ابرها را تفسیر کنند. از آنها پرسید که چه چیزهایی می‌توانند ببینند. آیا شبیه حیوانات هستند، شبیه انسانیا اشیا و چیزهای زنده دیگر؟ آیا آنها دایناسورها، فیل‌ها، عقاب‌ها، ببرها و چیزهای دیگر را می‌بینند؟

— بررسی اثربخشی آموزش خلاقیت در افزایش خلاقیت کودکان. فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، سال سوم، شماره سی و سه، تابستان ۱۳۹۷. صص ۱۲۵-۱۳۴.

اثربخشی آموزش خلاقیت بر افزایش توانایی حل مسئله در کودکان. فصلنامه مطالعات پیش دبستان و دبستان، سال اول، شماره چهارم، تابستان ۱۳۹۵. صص ۶۹-۸۲.

<https://doi.org/10.1016/j.tsc.2019.05.002>.

<http://doi:10.1016/j.sbspro.2013.10.782>.

منابع

—مصاحبه با متخصصان

هدف کلی	کار کردن بر روی اعتماد به نفس «خودآگاهی»
شماره جلسه	یازدهم
نام جلسه	من در آینه
هدف جزئی	آموزش خودآگاهی (انعطاف پذیری، توجه)
محتوا	برای تشویق خودآگاهی کودکان، از یک آینه دستی بزرگ یا تمام قد استفاده کنید. هر کودک را جلوی آینه بیاورید. آنها را تشویق کنید تا به آینه نگاه کنند. از آنها سؤالاتی مانند؛ چرا مردم در آینه نگاه می‌کنند؟ چرا مردم به خود نگاه می‌کنند؟ چه چیزی را در خود می‌پسند که در آینه می‌بینی؟ سپس از دو کودک بخواهید با هم در آینه نگاه کنند. از یکی از بچه‌ها بخواهید به دیگری بگوید که چه ویژگی او دارد، و دو ویژگی مثبت دوستش را بگوید.
منابع	با استفاده از آینه، اجازه دهید کودک خودش را بکشد. اگر آنها تمام بدن خود را ترسیم می‌کنند، مدل طراحی کند. مانند موهای رنگین کمانی. — واکاوی نقش آموزش خلاقیت با استفاده از سنجش حافظه کاری در خودباوری و مهارت حل مسئله کودکان. فصلنامه آموزش پژوهی دانشگاه فرهنگیان. دوره ششم، شماره ۲۳، پاییز ۱۳۹۹.
	—مصاحبه با متخصصان

هدف کلی	انجام فعالیت‌هایی با روش غیر روتین تأکید و توجه به فرایندهای حل مسئله، ارائه مسائل دنیای واقعی و موقعیت‌های متناقض
شماره جلسه	دوازدهم

نام جلسه	حل مسئله
هدف جزئی	حل مسئله (سیالی، انعطاف پذیری، ابتکار، بسط-حل مسئله، توجه)
	موضوع یا مسئله ای را برای کودک مطرح کنید. تجربیاتی که کودک در محیط باز دارد نشان می دهد که به عنوان مثال چگونه می توان کنجکاوی کودکان در مورد حرکت مورچه ها در کنار خیابان یا در مورد دانه ها را به فعالیت های حل مسئله تبدیل کرد.
	۱. مسئله را تعریف کنید.
	برای مطالعه مورچه ها، از کودکان بپرسید: «مورچه ها در حال انجام چه کاری هستند؟ از اینکه مورچه ها دوست دارند چه چیزی بخورند تعجب می کنید؟»
	برای مطالعه بذر: «بذر برای رشد به چه چیزی نیاز دارد؟ داخل بذر چیست؟»
	۲. پیش بینی ها، فرضیه ها یا راه حل های بارش مغزی.
	برای مطالعه مورچه ها، بپرسید: «به نظر شما مورچه ها چه می خورند؟ آنها چه می خورند؟»
	برای مطالعه بذر: «این موجودات زنده چه هستند؟ درون آنها چیست؟ آنها برای رشد به چه چیزی نیاز دارند؟»
	۳. آزمایش هایی را برای اکتشاف بیشتر ایجاد کنید.
	برای مطالعه مورچه ها، بپرسید: «چگونه می توان دریابید که مورچه ها چه می خورند؟»
	برای مطالعه بذر: «چگونه می توان فهمید که درون یک دانه چیست؟ چگونه می توانید بفهمید که برای رشد به چه چیزی نیاز دارد؟»
	۴. پیش بینی ها را مورد بحث قرار دهید.
محتوا	برای مطالعه در مورد مورچه ها، بپرسید: «چگونه می دانید که مورچه ها دوست دارند یک ماده خاص را بخورند؟ چگونه می دانید که مورچه ها دوست ندارند چیزی بخورند؟»
	برای مطالعه بذر: «چگونه متوجه خواهید شد که دانه در حال رشد است؟»
	۵. آزمایش ها را انجام دهید، سپس نتایج را تجزیه و تحلیل کنید.
	برای مطالعه در مورد مورچه ها، بپرسید: «در مورد مورچه ها غذایی که دوست دارند بخورند چه چیزی دریافتید؟ مورچه ها با آن چه کردند؟»
	برای مطالعه بذر: «در مورد آنچه گیاهان برای رشد نیاز دارند، چه چیزی پیدا کردید؟ چه چیزی باعث رشد آنها می شود؟ چه چیزی رشد آنها را کند می کند؟»
	۶. تجربیات را گسترش دهید.
	برای مطالعه روی مورچه ها، بپرسید: «دیگر از مورچه ها چه می دانید؟ به نظر شما چرا آنها در چنین گروه های بزرگی حرکت می کنند و کار می کنند؟ چگونه می توانیم بیشتر بدانیم؟»
	برای مطالعه بذر: «چه چیزهای دیگری دوست دارید در مورد دانه ها بدانید؟ به نظر شما بذرها در کجا بهتر رشد می کنند؟ تفاوت کاشت بذر در داخل و خارج از خانه چیست؟ برای یادگیری این موارد چه کاری می توانیم انجام دهیم؟»
	این فرایند اکتشاف، روشی سیستماتیک را برای سازماندهی افکار و سؤالات در اختیار کودک قرار می دهد، روشی که او می تواند دفعه بعد که درباره چیزی کنجکاو می شود، از آن استفاده کند.

بازی در آب به رشد تفکر خلاق در کودکان کمک می‌کند. بازی کودکان را با طرح سؤال‌های تامل برانگیز و تفکر متفاوت، با طرح مشکلات ساده برای حل آب و وسایل بازی، گسترش دهید. برخی از این سؤالات متفاوت عبارتند از:

۱. آیا می‌توانید در آب سر و صدا ایجاد کنید؟
۲. آیا می‌توانید برای گیاهان دوش آب تهیه کنید؟
۳. آیا می‌توانید مقداری آب باران جمع‌آوری کنید؟ چگونه؟
۴. آیا می‌توانید آب بطری فشرده را مانند آب شلنگ بیرون دهید؟
۵. آیا می‌توانید چیزهایی را پیدا کنید که در آب شناور (یا غرق) می‌شوند؟
۶. آیا می‌توانید یک قطره آب روی چیزی بگیرید؟ چند قطره آب می‌توانید روی درب ظرف بریزید؟
۷. آیا می‌توانید برای صحبت در مورد کارهایی که با آب انجام می‌دهید، کلماتی را در نظر بگیرید؟ (باشیدن، ریختن، چکه کردن، چکه کردن، باریدن باران، دوش، سیل، چلپ چلپ، ضربه زدن، هم زدن، موج دار شدن و ...)

اثر بخشی آموزش خلاقیت با استفاده از لگو بر اعتماد به نفس و توانایی حل مسئله کودکان. پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری (علمی - پژوهشی) سال هفتم، شماره دوم، پیاپی (۱۳)، پاییز و زمستان ۱۳۹۶.

اثر بخشی آموزش خلاقیت بر مهارت حل مسئله و مقایسه با روش بازی در کودکان پیش دبستانی. مجله علوم روانشناختی، دوره نوزدهم، شماره ۸۵، بهار (فروردین)، ۱۳۹۹، صص ۵۷-۶۹.

اثر بخشی آموزش خلاقیت بر افزایش توانایی حل مسئله در کودکان. فصلنامه مطالعات پیش دبستان و دبستان دانشگاه علامه طباطبایی، سال اول، شماره چهارم، تابستان ۱۳۹۵، صص ۶۹ تا ۸۲.

-مصاحبه با متخصصان

منابع

آموزش راهبردهای خودتنظیمی به کودکان، تقویت حافظه کاری (ظرفیت نگهداری اطلاعات در ذهن) سیزدهم

بایست حرکت کن

خودتنظیمی (انعطاف پذیری، بسط-تصمیم‌گیری، توجه)

بازی چراغ سبز، چراغ قرمز؛ این بازی که برگرفته از قوانین راهنمایی رانندگی است، به کودکان کمک می‌کند روش‌های کنترل خود را یاد بگیرند. در این بازی نخست به کودک یاد دهید که هر چراغ برای چیست. مثلاً «چراغ سبز علامت حرکت به جلو است و من هر وقت چراغ سبز را نشان دادم، می‌توانی راه بروی، بدوی و حرکت کنی ولی چراغ قرمز یعنی باید بایستی. دقایقی از روز را به این بازی بگذرانید. می‌توانید با چسب‌های نواری یا کاغذ رنگی روی زمین خط عبور یا خیابان بکشید و از کودک بخواهید تا تنها از روی این خطوط عبور کند. پس از مدتی ریتم بازی را برعکس کنید. حال به کودک بگویید که هر وقت چراغ قرمز را نشان دادم حرکت کن و هر وقت چراغ سبز را بالا بردم، بایست. این بخش خودکنترلی کمی سخت‌تر می‌شود و کودک نیاز به تمرکز بیشتر برای کنترل بر خود دارد.

-پیش‌بینی خلاقیت دانش‌آموزان بر مبنای عملکردهای اجرایی مغز. مجله روانشناسی و روان پزشکی شناخت،

هدف کلی

شماره جلسه

نام جلسه

هدف جزئی

محتوا

منابع

هدف کلی	نقش همسالان در تبادل اطلاعات و دستاوردها در جهت حل مسئله
شماره جلسه	چهاردهم
نام جلسه	با هم داستان بسازیم
هدف جزئی	تعامل همسالان (انعطاف پذیری، ابتکار، بسط-حل مسئله، توجه) کلمه ای را انتخاب کنید مثل جنگل و همانطور که بچه ها گرد دور هم نشسته اند، با این کلمه جمله یا عبارتی بسازید مثلا در یک جنگل زیبا و پردرخت... ادامه عبارت را بچه ها کامل می کنند و داستان کوتاهی با مشارکت بچه ها شکل می گیرد.
محتوا	به کودکان این فرصت را بدهید تا در «زمان صحبت» درباره یکدیگر بیشتر بیاموزند. زمان استراحت به آنها فرصتی می دهد تا با دوستان خود دیدار کنند. توسعه دوستی های قوی و گروه همسالان مشخصه این گروه سنی است. آنها می توانند در مورد آنچه دیشب انجام دادند، لباس جدید خود، آنچه قرار است در تعطیلات بازی کنند، کتابی که خوانده اند صحبت کنند. فقط هر چیزی که احساس می کنند مهم است که با همکلاسی های خود به اشتراک بگذارند. این نوع تجربه همچنین فرصتی برای توسعه تعاملات اجتماعی و پی بردن به اینکه دوستان آنها دارای علایق و نگرانی های متقابل هستند، فراهم می کند. زمانی که کودکان می دانند که زمان برای بازدید آزادانه خواهند داشت، از دیدار در زمان های نامناسب خودداری می کنند. می توانید در گفتگوها شرکت کنید، بنابراین از این «وقفه» به عنوان زمان جمع آوری اطلاعات استفاده کنید. -تأثیر بازی های آموزشی گروهی مبتنی بر محیط یادگیری سازنده گرا بر پرورش مهارت تفکر خلاق. فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، تابستان ۱۳۹۵، دوره ششم، شماره ۱ (علمی-پژوهشی)، صص ۱۹-۴۴.
منابع	https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100716 . https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1853115 . http://dx.doi.org/10.1080/03004430.2013.806495 .

هدف کلی	تقویت قدرت جسمانی و تمرکز
شماره جلسه	پانزدهم
نام جلسه	دنیای وارونه
هدف جزئی	انجام دادن وارونه فعالیت ها (انعطاف پذیری، ابتکار، بسط-توجه) به کودکان بگویید که هر کدام مقوای خودشان را زیر میز بچسباند و بعد زیر میز دراز بکشند و به صورت خوابیده نقاشی کنند این عمل وارونه قدرت جسمانی و تمرکز کودکان را بالا می برد.
محتوا	کودک یک طرح نقاشی را به صورت وارونه جلوی خود قرار دهد و بعد سعی کند همان طرح را به صورت وارونه بکشد. این کار می تواند برای بچه ها مشکل باشد. با موضوعات ساده و به صورت خطی شروع کنید و بعد به مرور طرح ها را پیچیده تر کنید. کودکان در حیاط با حالت های ساده کنار دیوار روی دست می ایستند و پاهایشان را به دیوار تکیه می دهند البته اگر سالن ورزشی و جای مناسبتری برای این کار باشد بهتر است. هنگام انجام این کار حتما با چشم باز دنیای وارونه را نگاه کنند و ببینند که وارونه شدن چه تأثیری روی نگاه آنها خواهد گذاشت. در این باره در کلاس با یکدیگر نظر کودکان را جویا شوید.
منابع	https://doi.org/10.1080/14681366.2018.1424725 .

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف طراحی و اعتبارسنجی برنامه آموزش خلاقیت برای کودکان پیش دبستانی انجام شد. براساس یافته‌های این پژوهش برای آموزش خلاقیت، ۱۵ جلسه طراحی شد و برنامه طراحی شده مورد تأیید متخصصان قرار گرفت. مجموعه ادبیات تا به امروز می‌تواند نشان دهنده انعطاف‌پذیری فکر کودکان در دوران پیش دبستانی باشد. نتایج مثبت و موفقیت آمیز ترویج تفکر خلاق در این سن گزارش شده است. نتایج این پژوهش با پژوهش‌های آلفونزو (۲۰۱۳)، آمابیل (۲۰۱۸)، استبرگ (۲۰۱۵) منطقی (۱۳۹۱)، سالورا (۲۰۱۷)، حسینی (۱۳۹۵)، بالوردی (۱۳۹۹) همسو است که این برنامه می‌تواند کودکان را تشویق کند تا درک جهان و ارتباط متقابل عناصر تشکیل دهنده آن را توسعه دهند، در حالی که انعطاف‌پذیری، تخیل و مهارت‌های فرمول بندی مسئله را نیز تحریک می‌کند.

همچنین این پژوهش با نتایج تحقیقات ذکریایی و همکاران، (۱۳۸۷)، بوتیرونا (۲۰۲۰)، ارجمند قجور (۱۳۹۷)، هریس (۲۰۱۸)، گنجی و همکاران (۱۳۹۱ و ۱۳۸۳)، بگاتو (۲۰۱۶)، رادبخش و همکاران (۱۳۹۲)، شیونگ و همکاران (۲۰۲۲)، سید عامری (۱۳۸۳)، کیافر (۱۳۹۳) همخوان است. زیرا در همه این پژوهش‌ها از روش‌های بازی، قصه گویی، بارش فکری، هنر و نقاشی، بازی‌های دیجیتال، تداعی تصویر، فعالیت‌های گروهی بازی محور، پرورش قدرت تخیل برای آموزش خلاقیت بر روی گروه‌های سنی متفاوت از جمله گروه کودکان پیش دبستانی استفاده شده است که در این پژوهش نیز با استفاده از بررسی کدهای اخذ شده از متن مقاله‌ها و مصاحبه‌ها برای هدف گذاری جلسات برنامه آموزش خلاقیت تدوین شد.

برای بسیاری از کودکان، تجربیات بازی، به ویژه آنهایی که با بازی وانمودی مرتبط هستند، در افزایش مهارت‌های کلامی و توانایی‌های سواد آموزی آنها تأثیرگذار است آنچنان که نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش کوهن و همکاران (۲۰۱۶) از ارتباط بین بازی، خلاقیت و مهارت‌های زبانی پشتیبانی می‌کند، در ارتباط است و با دیدگاه‌های

ویگوتسکی (۲۰۰۴) و پیازه (۱۹۵۱) مطابقت دارند که تفکر خلاق در بازی ظاهر می‌شود. آنچنان که آمایل (۲۰۱۶) در پژوهش‌هایش اظهار داشته که خلاقیت به تفکر واگرا نیاز دارد و به کودکان این امکان را می‌دهد تا در ابتدا تعداد و دامنه بیشتری از ایده‌ها را ایجاد کنند و تعداد زیادی از ایده‌ها یا گزینه‌های ممکن را کشف کنند. همچنین براساس پژوهش‌های استنبرگ، به هنگام بازی، کودکان با تفکر خلاقانه خود به منظور حل مشکلات و مسائلی که برای آنان پیش می‌آید با بروز خلاقیت به تقویت اعتماد به نفسشان کمک می‌کنند. تفکر خلاق از طریق روش‌های حل مسئله خلاق و سؤالات باز پاسخ بهبود می‌یابد. از این رو مسایل دنیای واقعی باید برای دانش‌آموزان ارائه شود و این مسائل باید شامل موقعیت‌های متناقض باشد تا از این طریق کودکان از خلاقیت خود استفاده کنند.

باتوجه به اهمیت روزافزون خلاقیت در جهان معاصر، توجه نهادهای فرهنگی و آموزشی به مسئله خلاقیت و ضرورت پرداختن به آن، از حساسیت خاصی برخوردار است. مجموعه آنچه که در پیشینه پژوهش از آن یاد شد، بیانگر آن است که کودکان از خلاقیت بالایی برخوردارند و با ارائه هر موضوعی به آنها، پاسخ خلاق فراموش می‌آورند، زیرا کودکان هنوز چنان وارد جامعه نشده‌اند که تحت تأثیر امر و نهی‌ها و هنجارهای اجتماعی، خلاقیت و نوآوری خویش را کنار بگذارند. به تعبیر دیگر، کودکان در این سنین می‌توانند بسان جادوگری دید که با ورود هر محرکی به او، بدون توجه به پیچیدگی‌ها و دشواری‌های آن، پاسخی برایش می‌یابد. با ورود هرچه بیشتر کودک به جامعه، از میزان خلاقیت او کاسته شده و در صورت عدم اندیشیدن تمهیدی مناسب، از بین خواهد رفت، زیرا جامعه با بی‌توجهی به مقوله خلاقیت کودکان، به سادگی از آن می‌گذرد و از سوی دیگر کودک را با قواعد به ظاهر پیچیده مواجه می‌کند که پیش از پاسخ به هر محرکی، باید به آنها رجوع کرده، متناسب بودن یا نبودن پاسخش را با آن قواعد بسنجد. با تداوم و تثبیت روند اخیر، خلاقیت کودک رخت بر بسته، آموزش خلاقیت به او دشوار و کم‌ثمر خواهد شد.

موضوع آموزش خلاقیت موجب کسب موفقیت در تمامی مراحل زندگی افراد، رویارویی بهتر با چالش‌ها و مشکلات زندگی، قابلیت کارآفرینی و اشتغالزایی و انتخاب صحیح شغل در آینده می‌شود و بهتر است نظام آموزش و پرورش به این مهم توجه کافی مبذول دارد، اگرچه این موضوع به اثبات رسیده است که آموزش سنتی در این دوره باید به آموزش خلاق مبدل شود، اما این به تنهایی کافی نبوده و همت تصمیم‌گیران کلان را می‌طلبد، لذا با هدفگذاری آموزش خلاقیت در نظام آموزشی دوره پیش از مدرسه، رهبری آموزشی در سطح مدیریت، تقویت زیرساخت‌های آموزش خلاقیت و نیز مدیریت تغییرات آموزش خلاق و در سطح معلمان در کلاس باید به توانمندسازی معلمان این دوره در جهت آموزش خلاقیت (یادگیری روش‌های تدریس و رویکردهای یادگیری-یاددهی خلاقیت) و نیز دوره‌های آموزش طراحی خلاقانه درس در کلاس و همچنین روش‌های تشویقی و انگیزه بخش برای عملکرد بهتر معلمان در این زمینه توجه کافی شود.

از این رو بر مبنای اطلاعات پژوهش، پیشنهاد می‌شود، به جای آموزش احتمالی خلاقیت در بزرگسالی، این آموزش از سطح پیش دبستان و سال‌های پیش از ورود به مدرسه و آموزش رسمی آغاز شود تا ارائه پاسخ‌های خلاق در کودکان نهادینه شود و به آنها بیاموزد که در برخورد با مسائل مختلف زندگی، به خودشان به عنوان یک منبع اطلاعاتی بنگرند و پاسخ‌های خلاقشان را برای حل مسائل گوناگون حفظ کنند.

این پژوهش با محدودیت‌هایی مواجه بود از جمله اینکه پژوهشگر می‌بایست با تحلیل متن به درک ذهنیت مصاحبه‌شوندگان و متون دست می‌یافت و دقت می‌داشت در تفسیر داده‌ها از دخالت سوگیری‌های شخصی خود جلوگیری کند. به علت وقت‌گیر بودن کار پژوهش کیفی یک پژوهشگر کیفی لازم است برای انجام مصاحبه‌ها، مرور مکرر آنها، سازمان‌دادن داده‌ها و بررسی و تحلیل آن زمان زیادی را صرف کند.

با توجه به نتایج این پژوهش می‌توان مطالعاتی را برای تعیین نگرش‌ها، باورها و عملکرد مربیان پیش دبستانی در مورد آموزش خلاقیت انجام داد. همچنین می‌توان در پژوهش‌های

بعدی مطالعات پایداری را به منظور درک اینکه آیا مهارت‌های خلاقیت به دست آمده در دوره پیش دبستانی در سنین بعدی حفظ می‌شوند یا خیر انجام داد.

سپاسگزاری: این پژوهش برگرفته از رساله دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن است. نویسندگان مقاله بر خود لازم می‌دانند از همکاری و مساعدت اساتید متخصص دانشگاهی و همه عزیزانی که در این پژوهش ما را یاری نمودند سپاسگزاری نمایند.

منابع و مأخذ

ارجمند قجور، کیومرث؛ ارجمندی، بهزاد. (۱۳۹۷). اثربخشی برنامه‌های پرورش خلاقیت در برنامه درسی هنر بر خلاقیت دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی. *مجله علمی ترویجی وزارت علوم*، (۲۵)

۸۸-۶۵

اسماعیلی کارتیجی، مرتضی. (۱۳۹۳). پرورش خلاقیت در کودکان. *نشریه فلسفه و کودک*، ۲ (۴)، ۱۸-۲.

امرابی، فروزان؛ قدم پور، عزت اله؛ شریفی، طیبه؛ غضنفری، احمد. (۱۳۹۸). مقایسه تأثیر آموزش مهارت‌های وسعت بخشی تفکر و راهبردهای یادگیری خودتنظیمی بر خلاقیت، سیالی، ابتکار، انعطاف پذیری، بسط دانش‌آموزان. *فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۸ (۴) ۹۷-۱۲۸.

باقری، نیلوفر و ربیعی، زهره. (۱۴۰۰). اثربخشی مداخله بسته مغز برتر بر تمرکز، حافظه و خلاقیت دانش‌آموزان مقطع دبستان شهر اصفهان، *ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۱۰ (۴)، ۶۳-۸۶.

بالوردی، فرحناز و باباخانی، نرگس. (۱۳۹۹). الگوی تبیین خلاقیت بر اساس عملکردهای اجرایی مغز با میانجی‌گری تنظیم شناختی هیجانی در دانش‌آموزان متوسطه تهران. *فصلنامه سلامت اجتماعی*، ۷ (۲)، ۱۳۶-۱۴۵.

جهانی، جعفر؛ دارابی عمارتی، عابدین؛ مرزوقی، رحمت اله؛ شفیعی سروستانی، مریم (۱۳۹۷). توسعه الگوی آموزشی ریزوماتیسم و تأثیر آن در پرورش خلاقیت دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی در درس علوم تجربی، *فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۹ (۳)، ۱۸۸-۱۴۷.

حسینی، افضل السادات و محمدزاده، زهره. (۱۳۹۵). اثر بخشی برنامه آموزش خلاقیت در قالب فعالیت‌های هنری بر رشد خلاقیت دانش آموزان. *فصلنامه علمی پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۶(۱)، تابستان ۱۳۹۵، ۱۰۹-۱۳۰.

ذکریایی، م.، سیف نراقی، م.، شریعتمداری، ع. و نادری، ع. (۱۳۸۷). بررسی اجرای برنامه درسی با بهره‌گیری از قصه‌گویی و نمایش خلاق بر خلاقیت و یادگیری دانش آموزان دختر پایه چهارم مقطع ابتدایی منطقه ۵ شهر تهران. *پژوهشنامه تربیتی دانشگاه آزاد بجنورد*، ۴(۱۶) ۱۹-۵۲.

رادبخش، ناهید. محمدی فر، محمدعلی، کیان ارثی، فرحناز. (۱۳۹۲). اثر بخشی بازی و قصه‌گویی بر افزایش خلاقیت کودکان. *فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۴(۲)، ۱۷۷-۱۹۵.

رقیبی، مهوش و خان محمدزاده، زهرا. (۱۳۹۸). پرورش خلاقیت کودکان ۶ ساله با استفاده از آموزش نقاشی خلاق. *مجله ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۸(۴)، ۱۲۹-۱۵۲.

رنجبر، مریم. (۱۳۹۹). تأثیر هنر در آموزش و یادگیری و بروز خلاقیت در دانش آموزان، سومین همایش بین‌المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، همدان.

سید عامری، م. ح. (۱۳۸۳). بررسی و مقایسه میزان توسعه شاخص‌های خلاقیت دانش آموزان دختر و پسر گروه سنی ۸ سال با مقیاس تورنس با تأکید بر فعالیت‌های حرکتی. *فصلنامه حرکت*، ۲۱، ۱۱۹-۱۲۲.

منطقی، مرتضی. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر آموزش خلاقیت بر دانش آموزان پیش دبستان و دبستانی. *مجله علمی پژوهشی پژوهش‌های برنامه درسی؛ انجمن مطالعات برنامه درسی ایران*، دوره دوم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۱، ۱-۲۸.

فخاری مبارکه، فریبا. اعتماد اهری، علاءالدین و صابر گرگانی، افسانه. (۱۴۰۱). الگوی آموزش خلاق برای دانش آموزان دوره ابتدایی (با تأکید بر پایه ششم ابتدایی). *فصلنامه علمی پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۱۲(۱)، تابستان ۱۴۰۱، ۱۹۷-۲۲۸.

قدم پور، عزت اله؛ امیریان، لیلا؛ خدایی، سجاد. (۱۳۹۷). اثربخشی آموزش تفکر انتقادی بر نگرش به خلاقیت و نشاط ذهنی دانشجویان علوم پزشکی. *ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۷(۴)؛ ۲۱۹-۲۴۰.

کیافر، مریم سادات و اصغری نکاح، سید محسن. (۱۳۹۳). اثر بخشی برنامه پرورش خلاقیت به شیوه فعالیت‌های گروهی بازی محور بر مؤلفه‌های خلاقیت کودکان پیش دبستانی. فصلنامه فناوری آموزش و یادگیری. ۱۱(۱)، ۶۲-۸۳.

- Alfonso-Benlliure Vicente, Meléndez Juan Carlos, García-Ballesteros Marta (2013). *Evaluation of a creativity intervention program for preschoolers. Department of Developmental and Educational Psychology, University of Valencia, Spain.* Eseevir. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2013.07.005>.
- Amabile, T. M. (2018). *Creativity in context: Update to the social psychology of creativity.* Routledge.
- Ata-Akturk, A., & Sevimli-Celik, S. (2020). Creativity in early childhood teacher education: beliefs and practices. *International Journal of Early Years Education*, 1-20.
- Beghetto, R. A. (2016). Creative learning: A fresh look. *Journal of Cognitive Education and Psychology*, 15, 6–23.
- Benedek, M., Jauk, E., Sommer, M., Arendasy, M., & Neubauer, A. C. (2014). Intelligence, creativity, and cognitive control: the common and differential involvement of executive functions in intelligence and creativity. *Intelligence*, 46, 73-83.
- Benedek, M., Konen, T., & Neubauer, A. C. (2012). Associative abilities underlying creativity. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 6, 273–28.
- Benlliure VA Meléndez CJ, Juan Ballesteros MG (2013). Evaluation of a creativity intervention program for preschoolers. *Thinking Skills Creativity*, 10:112-120.
- Botirovna, K. V. (2020). Methods of using oral folk creativity to shape the thinking of preschool children. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(5), 608- 612.
- Chadwick, W. (2018). *Significant others: creativity & intimate partnership.* Thames & Hudson.
- Cohen, J. C., & Beguetto, R. A. (2016). Beyond big and little: The Four C Model of creativity. *Review of General Psychology*, 13, 1–12.
- Dere, Z. (2019). Investigating the Creativity of Children in Early Childhood Education Institutions, *Universal Journal of Educational Research*, 7(3): 652-658. DOI: 10.13189/ujer.2019.070302.
- Dihi, Mohamed. (2018). The Effects of a Creativity Training Program on Students' Initial Perceptions of Creativity: The Case Study of Mohamed

- First University, Morocco. *Arab World English Journal*, (AWEJ) Volume 9. Number 2. Pp. 364 -378.
- Fedotova, O., & Latun, V. (2015). The first Russian project of the Asian Academy: new geopolitical vector. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(4), 356.
- Gardner, H. (1982). *Art, mind, and brain: A cognitive approach to creativity*. New York, NY: Basic Books.
- Glaveanu, V. P. & Kaufman, J. C. (2019). The creativity matrix: Spotlights and blind spots in our understanding of the phenomenon.
- Glaveanu, V. P. (2011). Children and creativity: A most (un)likely pair? *Thinking Skills and Creativity*, 6, 122–131.
- Guilford, J. P. (1962). Creativity. *American Psychologist*, 5, 444–454.
- Guilford, J. P. (1967). Creativity: Yesterday, today and tomorrow. *Journal of Creative Behavior*, 1(1), 3–14. <https://doi.org/10.1002/j.2162-6057.1967.tb00002.x>.
- Han-Ping Cheung R (2013). Exploring the use of the pedagogical framework for creative practice in preschool settings: A phenomenological approach. *Thinking Skills Creativity*, 10:133–142. Available from: www.sciencedirect.com.
- Harris, A., & de Bruin, L. R. (2018). Secondary school creativity, teacher practice and STEAM education: An international study. *Journal of Educational Change*, 19(2), 153-197.
- Kaufman, J. C. (2016). *Creativity 101*. Springer publishing company.
- Lawshe C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psych*, 1975; 28: 563-75.
- Lian, B., Kristiawan, M., & Fitriya, R. (2018). Giving Creativity Room to Students Through the Friendly School's Program. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 7(7).
- Lian. RB. (1986). *Nursing Research: Design, Statistics, and Computer Analysis*. Philadelphia: W.B. Saunders Co; 1981, P. 45.
- Mantegi M (2012). Investigating the effect of training creativity on pre-school and school students. *J. Curriculum Stud.* 1:28-1.
- Mardanshahi, M. M. (2015). The roie of life skills training on happiness and entrepreneurship characteristiics of incoming students in Sari Agricultural sciences and Natural Resources University students. *International journal of Agriculture and Crop Sciences*, 8 (3), 406-411.
- Piaget, J., & Inhelder, B. (1951). *The psychology of the child*. New York, NY: Basic books.

- Radbkhsh N, Mohammadi Far MA, KianErsi F (2013). Efficacy of play and storytelling in enhancing children's creativity. *J. Ingenuity Humanities* 4:195-177.
- Royce, C. S., Hayes, M. M., & Schwartzstein, R. M. (2019). Teaching critical thinking: a case for instruction in cognitive biases to reduce diagnostic errors and improve patient safety. *Academic Medicine*, 94(2), 187-194.
- Salavera, C., Usán, P., Chaverri, I., Gracia, N., Aure, P., & Delpueyo, M. (2017). Emotional Intelligence and Creativity in First-and Second-year Primary School Children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 237.
- Suifan, T. S., Abdallah, A. B., & Al Janini, M. (2018). The impact of transformational leadership on employees' creativity. *Management Research Review*.
- Zahra, P., Yusoooff, F., & Hasim, M. S. (2013). Effectiveness of Training Creativity on Preschool Students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 102. 643–647. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.10.782>.
- Vygotsky, L. S. (2004). Imagination ad creativity in childhood. *Journal of Russian and East European Psychology*, 42(1), 7–97.

